

CONSEIL DE L'EUROPE
EUROOPA NÕUKOGU
COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN
EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

VIIES OSAKOND

OTSUS KAEBUSE VASTUVÕETAVUSE KOHTA

Kaebus nr 15301/04
Andres TAMM *versus* Eesti

Euroopa Inimõiguste Kohus (viies osakond), olles 2. septembril 2008 kokku tulnud kojana, kuhu kuuluvad:

esimees Peer Lorenzen,
kohtunikud

Karel Jungwiert,

Renate Jaeger,

Mark Villiger,

Isabelle Berro-Lefevre,

Zdravka Kalaydjieva,

ad hoc kohtunik Ants Kull

ja *osakonna sekretär* Claudia Westerdiek,

võttes arvesse eespool nimetatud kaebust, mis esitati 30. märtsil 2004,

võttes arvesse kostjariigi märkusi ja kaebaja vastuses esitatud märkusi,

olles pidanud nõu, on teinud järgmise otsuse.

ASJAOLUD

Kaebaja Andres Tamm on 1955. aastal sündinud Eesti Vabariigi kodanik, kes elab Kuressaares. Teda esindab kohtus Tallinnas tegutsev advokaat L. Glikman. Kostjariiki esindab M. Hion, Välisministeeriumi juriidilise osakonna inimõiguste büroo direktor.

A. Kohtuasja asjaolud

Poolte esitatud asjaolud võib kokku võtta järgmiselt.

Kaebaja on advokaat, kes tegutseb peamiselt Kuressaares, kus ta on asutanud OÜ Advokaadibüroo Andres Tamm.

1. augustil 2002 sõlmis kaebaja advokaadibüroo OÜ-ga H. Consulting üürilepingu Tallinnas Sakala tänaval asuvate ruumide kasutamise kohta. Neid ruume pidi hakkama kasutama advokaadibüroo.

25. augustil 2002 esitas kaebaja Advokatuuri juhatusele taotluse saada luba tegutseda Tallinnas Sakala tänava aadressil registreeritud OÜ H. Consulting juhatuse liikmena. Ühtlasi informeeris ta juhatust kavatsusest avada 1. septembril 2002 oma advokaadibüroo filiaal samal aadressil Tallinnas.

5. mail 2003 alustati kriminaalmenetlust maksupettuste suhtes, millega oli seotud kaebaja klient, äriühing H. Inc. Nii kaebaja kui ka tema advokaadibüroo, samuti OÜ H. Consulting olid teinud äriühinguga H.Inc äritehinguid.

24. septembril 2003 kuulas uurija kaebaja tunnistajana üle. Kaebaja ütluse kohaselt oli ta teinud äriühinguga H. Inc äritehinguid. Ülekuulamise protokollis ei mainita kaebajat H. Inc õigusnõustajana.

24. septembril 2003 koostas uurija võetuse määruse nelja dokumendi kohta, mis puudutasid kaebaja advokaadibüroo ja H. Inc vahelisi tehinguid. Dokumentide võetus tehti samal kuupäeval Kuressaares, asukoht on täpsustamata. Võetuse protokollis kohaselt andis kaebaja dokumendid üle vabatahtlikult, kaebusi või avaldusi esitamata.

25. septembril 2003 koostas uurija OÜ H. Consulting Tallinnas Sakala tänaval asuvate ruumide läbiotsimismääruse, mille prokuratuur sanktsioneeris. Määruse kohaselt osutasid H. Inc kriminaalasjas kogutud tõendid võimalusele, et kriminaalasjas tähtsust omavad dokumendid ja muud esemed võivad asuda OÜ H. Consulting Tallinnas Sakala tänaval asuvates ruumides. Läbiotsimine tehti samal kuupäeval. Ära võeti mitmed dokumendid, kirjad ja sülearvuti. Kaebaja viibis kohal, aga ei väitnud, et läbiotsimine ja võetus puudutavad advokaadi ja kliendi vahelist konfidentsiaalset teavet.

26. septembril 2003 koostas politseiurija täiendava määruse kaebaja advokaadibüroo kahe konkreetse 2. novembri 1999 kuupäevaga raamatupidamisdokumendi ja kaebaja advokaadibüroo kogu 1999. aasta raamatupidamisdokumentide võetuse kohta. Dokumentide võetus tehti samal kuupäeval kaebaja advokaadibüroos Kuressaares kaebaja juuresolekul; võetuse protokollis kohaselt andis kaebaja dokumendid uurijale üle vabatahtlikult, kaebusi või avaldusi esitamata.

29. septembril 2003 esitas kaebaja kaebuse Saaremaa prokuratuurile ja uurijale. Ta väitis, et läbiotsimine tema advokaadibüroo filiaalis Tallinnas ning konfidentsiaalsete õiguslaste dokumentide ja sülearvuti võetus, samuti võetused tema advokaadibüroos Kuressaares olid olnud õigusvastased, kuna uurija ei olnud esitanud neid meetmeid lubavat kohtumäärust. Selline kohtumäärus oli nõutav, sest kõnealune asi puudutas advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud puutumatuid teabekandjaid. Ta märkis, et tema tervislik seisund oli läbiotsimise ja võetuse määruste täitmise ajal selline, et ta ei olnud võimeline uurija tegevuse peale kaebust esitama.

2. oktoobril 2003 esitas uurija Tallinna Linnakohtule kaks taotlust, milles ta kriminaalmenetluse koodeksi § 145¹ alusel palus kohtu luba teha kaebaja advokaadibüroo 1999. aasta raamatupidamisdokumentide ja sülearvuti võetus kaebajalt. Sülearvuti võetust käsitlevas taotluses märkis uurija, et politsei oli 25. septembril 2003 teinud läbiotsimise OÜ H. Consulting Tallinnas Sakala tänaval asuvates ruumides. Ära võeti teatud dokumendid ja sülearvuti, viimane pitseeriti turvanõuete kohaselt. Uurija oletas, et OÜ H. Consulting registreeritud asukohas ei saa olla õigusteenuse osutamisega seotud puutumatuid teabekandjaid. Võttes siiski arvesse kaebaja väidet selle kohta, et ära võetud andmekandjad võisid sisaldada õigusteenuse osutamisega seotud teavet, palus uurija võetuseks kohtu luba.

2. oktoobril 2003 andis linnakohus loa sülearvuti võetuseks. Kohus leidis, et kuna läbiotsimine tehti teise osahinguga (mitte advokaadibüroo) ruumides, ei olnud uurijal põhjust läbiotsimise ajal oletada, et sülearvuti võiks sisaldada advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud puutumatut teavet. Sülearvuti oli pakitud ja pitseeritud ning ükski õigustamata isik ei olnud nendes leiduva teabega tutvunud. Uurijal oli vaja tutvuda sülearvutis oleva teabega, et teha kindlaks, kas sülearvuti sisaldab kriminaalasja uurimiseks vajalikku teavet. Samal ajal ei saanud välistada, et sülearvuti võib sisaldada

advokaadisaladusena käsitatavat teavet, millega uurijal on õigus tutvuda ainult kohtu loal. Eeltoodud põhjustel andis kohtunik kriminaalmenetluse koodeksi § 145¹ lõike 2 alusel kohe jõustuva loa teha kaebajalt sülearvuti võetus. Kohtulahendil on kaebaja allkiri, mis tõendab, et ta on sellega tutvunud 8. oktoobril 2003. Otsuses ei ole täpsustatud, kas selle peale saab edasi kaevata.

Teises 2. oktoobril 2003 esitatud taotluses advokaadibüroo raamatupidamisdokumentide võetuse tegemise kohta märkis uurija, et kaebajal paluti vabatahtlikult välja anda võetuse määruuses märgitud dokumendid, mida see ilma vastuväideteta ka tegi. Ta ei olnud võetuse ajal avaldanud, et kõnealused dokumendid võivad sisaldada puutumatuid teabekandjaid, ja kuna lähtuvalt advokatuuriseaduse § 44 lõike 1 punktist 4 on advokaat kohustatud hoidma õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad lahus muudest tema valduses olevatest teabekandjatest, eeldas uurija, et ära võetud raamatupidamisdokumendid ei sisalda puutumatut teavet.

2. oktoobril 2003 rahuldab linnakohus ka nimetatud taotluse, märkides, et kuna võetus puudutas advokaadibüroo raamatupidamisdokumente ja kaebaja ei vaidlustanud seda kohe, siis ei olnud uurijal läbiotsimise tegemisel alust eeldada, et ära võetud raamatupidamisdokumendid võiksid sisaldada advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud puutumatut teavet. Ära võetud dokumendid pakiti ja pitsereiti ning ükski õigustamata isik ei olnud nendes leiduva teabega tutvunud. Selleks, et kontrollida, kas ära võetud dokumentatsioon sisaldab kriminaalasjas tähtsust omavat teavet, on uurijal vaja selle sisuga tutvuda. Samas ei ole välistatud, et ära võetud dokumendid sisaldavad advokaadisaladusena käsitatavat teavet, mille teatavaks saamine uurijale on lubatud ainult kohtumääruse alusel. Seda arvestades andis kohtunik kriminaalmenetluse koodeksi § 145¹ lõike 2 alusel kohe jõustuva loa teha kaebaja advokaadibüroo 1999. aasta raamatupidamisdokumentide võetus kaebajalt. Kohtulahendil on kaebaja allkiri, mis tõendab, et ta on sellega tutvunud 8. oktoobril 2003. Otsuses ei ole täpsustatud, kas selle peale saab edasi kaevata.

8. oktoobril 2003 tagastati kaebajale politsei ametiruumides Tallinnas raamatupidamisdokumendid ja sülearvuti, mille pakendeid ja pitsereid ei olnud vahepeal avatud. Kaebaja palus tagastada ka 25. septembril 2003 Sakala tänavalt ära võetud dokumendid, kuid uurija keeldus. Kaebaja palvel märgiti protokollis, et uurijal ei olnud juurdepääsu tagastatud esemete sisule ning uurija ei olnud kõnealuseid esemeid kopeerinud ega avanud. Sülearvuti ja raamatupidamisdokumendid võeti politsei ametiruumidest samal kuupäeval mõni tund hiljem uuesti ära. Kaebaja esitas vastuväite, et nii sülearvuti kui ka raamatupidamisdokumendid sisaldavad advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud teavet ning on seega kriminaalmenetluse koodeksi kohaselt puutumatud. Ainult Advokatuuri juhatus saaks hinnata, kas sülearvutis on ka muud teavet.

8. oktoobril 2003 tunnistas uurija kaebaja kahtlustatavaks maksudest kõrvalehoidumises.

10. oktoobril 2003 vastas prokuratuur kaebaja 29. septembri 2003 kaebusele. Vastuses kinnitati, et sülearvuti ja dokumendid tagastati kaebajale 8. oktoobril 2003, seega on tema kaebus alusetu. Kuna kaebaja loovutas raamatupidamisdokumendid vabatahtlikult, väitmata, et need sisaldavad puutumatut teavet, siis ei olnud uurijal alust jätta dokumentide võetus tegemata. Sakala tänaval tehti läbiotsimine OÜ H. Consulting, mitte advokaadibüroo suhtes. Prokuratuur märkis, et kaebajale vastamise ajal olid sülearvuti ja dokumentide võetuse aluseks Linnakohtu määrused. Sakala tänaval ära võetud dokumentide kohta leidis prokuratuur, et need ei olnud seotud advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega, vaid äriühingu H. Inc. äritehingutega. Seega ei kuulunud advokatuuriseadusega sätestatud tagatised kohaldamisele ning OÜ H. Consulting äriruumides tehtud läbiotsimine ja dokumentide võetus oli seaduslik.

13. oktoobril 2003 esitas kaebaja prokuratuurile uue kaebuse. Ta väitis, et 25. ja 26. septembril 2003 tehtud läbiotsimist ja võetust ei saa 2. oktoobril 2003 antud kohtumäärustega tagasiulatuvalt seadustada. Ta väitis samuti, et 8. oktoobri 2003 võetus oli õigusvastane. Rikuti kriminaalmenetluse koodeksit, kuna see ei sätesta, millisel alusel peab kohus uurija taotluse rahuldama ja millistel asjaoludel võib taotluse rahuldamata jätta. Ta oli seisukohal, et advokaadisaladus ei olnud piisavalt kaitstud. Kaebaja viitas Riigikohtu 22. detsembri 2000. aasta otsusele, mille kohaselt läbiotsimine ja võetus on avalik-õiguslikud vahendid, mis piiravad isiku põhiõigusi ja -vabadusi. Riigikohus leidis, et selliste meetmete seaduslikkuse järelevalve kuulub halduskohtute pädevusse halduskohtumenetluse seadustiku § 3 lõike 1 kohaselt. Kaebaja järeldas, et tal on õigus saada kohtulikku kaitset kuni Euroopa Kohtuni.

Prokuratuur vastas 23. oktoobril 2003, et kriminaalmenetluse koodeksis on sõnaselgelt sätestatud võimalus teha advokaadibüroos läbiotsimine ja võetus tingimusel, et selleks on kohtu luba. Käesoleval juhtumil oli selline luba antud ning järelikult puudus alus uurija tegevuse õigusvastaseks tunnistamiseks. Samuti rõhutati, et võetuse eesmärk ei olnud kaebaja advokaadibüroo kliente puudutava teabe hankimine või õigusteenuse osutamisega seotud mis tahes muude andmekandjate äravõtmine. Võetus oli seotud kriminaalasjaga, mille raames uuriti äriühingu H. Inc võimalikku maksupettust. Seega oli vaja koguda teavet nende isikute kohta, kellel olid nimetatud äriühinguga ärisuhted. Oli vaja kontrollida kaebaja väidet, et teatud summad, mis ta oli saanud äriühingult H. Inc, ei olnud kaebaja isiklik tulu, vaid kuulusid tema advokaadibüroole. Ülaltoodut arvestades jättis prokuratuur kaebuse rahuldamata.

23. oktoobril 2003 tutvuti ära võetud sülearvutiga politsei ametiruumides kaebaja juuresolekul. Sülearvuti kõvakettal olevad andmed kopeeriti ja arvuti tagastati kaebajale.

10. novembril 2003 kuulas uurija tunnistajana üle advokaadibüroo pearaamatupidaja. Pärast ära võetud raamatupidamisdokumentide nimekirja pearaamatupidajale tutvustamist leidis viimane, et nimekirjast on välja jäänud pearaamat ja fail nr 60.

24. novembril 2003 esitas uurija Tallinna Linnakohtule kaks taotlust, milles ta palus kriminaalkoodeksi § 145¹ kohaselt kohtu luba teha läbiotsimine kaebaja advokaadibüroos ja tema elukohas Kuressaares, et leida advokaadibüroo 1999. aasta pearaamat ja muud kriminaalasjas tähtsust omavad tõendid.

24. novembril 2003 rahuldab Tallinna Linnakohus kriminaalmenetluse koodeksi § 145¹ alusel nimetatud taotlused. Kohus märkis, et käesoleva kriminaalasja raames ei ole kaebaja advokaat ega esinda ka teiste juriidiliste isikute huve (ei ole volitatud esindaja), vaid on tunnistanud ise kahtlustatavaks maksudest kõrvalehoidumises. Linnakohtu määruses märgiti, et erikaebuse võib esitada 5 päeva jooksul Tallinna Ringkonnakohtusse. Kaebaja sai kohtumääruse kätte 25. novembril 2003.

Samal kuupäeval tehti läbiotsimine kaebaja elukohas Kuressaares. Võetus tehti kahe kriminaalmenetlusega seotud dokumendi suhtes.

24. mail 2004 esitati kaebajale süüdistus maksukuritegudes, mille ta oli toime pannud Andres Tamme Advokaadibüroo juhatuse ainsa liikme ja ainoosanikuna. Süüdistuse kohaselt oli ta esitanud maksuhalduritele oma advokaadibüroo 1999. aasta maksudeklaratsioonid ja muudes dokumentides valeandmeid, hoides kõrvale maksudest summas ligikaudu 565 000 krooni (vastab ligikaudu 36 000 eurole).

22. juunil 2004 eraldati kaebajat puudutav kriminaalasi äriühingut H. Inc puudutavast kriminaalasjast.

23. augustil 2004 lõpetas Riigiprokuratuur kriminaalmenetluse kaebaja suhtes. Märgiti, et kaebaja oli tasunud enamiku oma advokaadibüroo tasumata maksudest, tema süü ei olnud suur ning kriminaalmenetluse jätkamiseks puudus avalik huvi. Kaebaja kohustus tasuma riigituludesse ülejäänud tasumata maksud pluss ühekordse summa suuruses 150 000 krooni (mis vastab ligikaudu 9 600 eurole). Ära võetud dokumendid pidi kaebajale tagastatama pärast seda, kui ta on täitnud talle määrusega pandud kohustused.

28. aprillil 2005 tagastati kaebajale kaebaja advokaadibüroo dokumendid ja Sakala tänavalt ära võetud dokumendid.

B. Asjakohased riigisised õigusnormid ja praktika

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 15 kohaselt:

„Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igaüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toiminguga põhiseadusevastaseks tunnistamist.

Kohus järgib põhiseadust ja tunnistab põhiseadusevastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toiminguga, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus.”

Kriminaalmenetluse koodeks, asjassepuutuva perioodi redaktsioonis, sätestas:

§ 145¹

„(1) Notariaaltoimingu või muud notariaaltoimingu saladust sisaldavad dokumendid ja advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad on puutumatud.

(2) Kui notaribüroo või advokaadibüroo läbiotsimine või seal võetuse toimetamine puudutab käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud teabekandjaid, on menetlustoimingu läbiviimine lubatud ainult maa- või linnakohtu määruse alusel.

(3) Notaribüroo või advokaadibüroo läbiotsimise või võetuse juures peab viibima notar või advokaat, kes käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud dokumente valdab, ja kui see ei ole võimalik, siis teine notar või advokaat, kes samas büros tegutseb või selle kaudu õigusteenust osutab.”

Advokatuuriseadus, asjassepuutuva perioodi redaktsioonis, sätestas:

§ 43

„[...]”

(3) Advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad on puutumatud.

[...]”

(5) Advokaati ei või kutsetegevusest tulenevatel asjaoludel kinni pidada, läbi otsida ega vahistada, välja arvatud maa- või linnakohtu määruse alusel. Advokaadi kutsetegevusest tulenevatel asjaoludel ei või läbi otsida ka advokaadibürood, mille kaudu ta õigusteenust osutab.”

§ 44

„(1) Advokaat on kohustatud:

[...]”

3) pidama käsitletavate asjade nimekirja;

4) hoidma õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad lahus muudest tema valduses olevatest teabekandjatest.

[...]”

(2) Advokaat ei või õigusteenust osutades omandada oma kliendi õigusi.”

§ 49

„(1) Advokaat osutab õigusteenust advokaadibüroo kaudu.

[...]”

(6) Advokaadibüroos ei või tegutseda muu ettevõtja [...]“

§ 53

„(1) Advokaadiühingul ei või olla teist tegevusala peale õigusteenuse osutamise.”

Advokatuuriseaduse § 12 punkti 7¹, § 27 lõike 1 punkti 4 ja § 36 lõike 1 punkti 8 kohaselt võib advokaat olla äriühingu juhatuse liige ainult advokatuuri juhatuse loal.

Seaduse ühetaolise kohaldamise tagamiseks arutas Riigikohtu üldkogu 22. detsembril 2000. aastal (kohtuasi nr 3-3-1-38-00) kaebusi, mille olid halduskohtule esitanud kaks äriühingut, kelle äriruumides tegid politsei ja maksuhaldurid prokuratuuri sanktsioneeritud läbiotsimise ja dokumentide võetuse. Esimese ja teise astme halduskohtud jätsid kaebused rahuldamata, leides, et neil puudub pädevus kriminaaluurimise raames võetud meetmete õiguspärasuse läbivaatamiseks. Riigikohus tegi siiski otsuse kaebajate kasuks, tühistas madalama astme kohtute otsused ja saatis asja uueks sisuliseks läbivaatamiseks Tallinna Halduskohtule. Riigikohus leidis:

”19. [...] Riigikohtu üldkogu pidas kõigepealt tarvilikuks tähendada, et Põhiseaduse §-dest 13, 14 ja 15 ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklist 13 tuleneb õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks. Euroopa Inimõiguste Kohus on märkinud, et artikli 13 järgne tõhus õiguskaitsevahend tähendab õiguskaitsevahendit, mis on nii tõhus kui võimalik (vt Klass jt v Saksamaa otsus 6. septembrist 1978, Seeria A nr 28, lk 31, § 69). Kohus on samuti öelnud, et kui isik esitab väite, et talle konventsiooniga antud õigusi on rikutud, siis peab tal olema õiguskaitsevahend siseriikliku asutuse ees nii selleks, et tehtaks otsus tema kaebuse kohta, kui ka vajaduse korral hüvituse saamiseks (vt Klass jt v Saksamaa osund otsus, § 64; Kudla v Poola otsus 26. oktoobrist 2000, § 157; Hasan ja Chaush v Bulgaaria otsus 26. oktoobrist 2000, § 96). Artikli 13 kohaldamise eeltingimuseks ei saa olla konventsiooni tegelik rikkumine. Tõhus õiguskaitse tuleb tagada igaihele, kes kaebab, et tema õigusi ja vabadusi on rikutud (vt Klass jt v Saksamaa osund otsus, § 64).

20. Uurimistoiming, millega sekkutakse isiku põhiõigustesse ja vabadustesse, seaduslikkuse kontrolli edasilükkamist kriminaalasja kohtuliku arutamise staadiumi ei saa pidada tõhusaks õiguskaitsevahendiks, sest kohtulik arutamine võib toimuda uurimistoimingust mitu aastat hiljem. Põhiõiguse või vabaduse rikkumisega tekitatud kahju võib selleks ajaks oluliselt suureneda või selle heastamine muutuda võimatuks. Liati puudub kriminaalasja arutamisel kohtuliku otsustada uurimistoiminguga tekitatud kahju hüvitamine. Pole ka välistatud, et alustatud kriminaalasi ei jõuagi kohtusse või riivab menetlustoiming selle isiku põhiõigusi ja vabadusi, kes pole protsessiosaline ega saa seetõttu otsida oma õiguste ja vabaduste rikkumisele kriminaalmenetluses kohtu kaitset.

[...]

24. Eluruumi, valduse või töökoha läbiotsimine ja esemete või dokumentide võetus on avalik-õiguslikud aktid, mis riivavad isiku põhiõigusi ja vabadusi. HKMS § 3 lg 1 p 1 kohaselt kuulub avalik-õiguslike vaidluste lahendamine halduskohtu pädevusse. Sama paragrahvi lõikes kaks sisalduva eriklausli järgi ei kuulu halduskohtu pädevusse avalik-õiguslike vaidluste lahendamine, milleks seadus näeb ette teistsuguse menetluskorra. Et Kriminaalmenetluse koodeks näeb ette nimetatud toimingute peale kaebuse esitamist vaid prokuröridele, siis kuulub nende toimingute kohtulik kontroll HKMS § 3 lg 1 üldklausli järgi halduskohtu võimkonda, mistõttu poleks halduskohus tohtinud keelduda kaebuse sisulisest läbivaatamisest. Isikul, kelle põhiõigusi ja vabadusi on menetlustoiminguga riivatud, on õigus esitada kaebus prokuröridele või halduskohtule. Üldkogu peab vajalikuks märkida, et halduskohtu ülesanne pole kontrollida kriminaalmenetlustoimingu vajalikkust ja otstarbekust ega seda, millised kogutud faktilised andmed on kasutatavad tõendina kriminaalasja otsustamisel. Halduskohtu ülesanne on kontrollida, kas menetlustoiminguga ei rikutud isiku põhiõigusi ega vabadusi.”

Riigikohtu üldkogu tegi 6. jaanuaril 2004 otsuse (kohtuasi nr 3-3-2-1-04) teistmisavalduses, mis oli esitatud riigisisese halduskohtumenetluse taastamiseks seoses kaebaja äriühingus tehtud õigusvastase läbiotsimise ja võetusega, pärast Euroopa Inimõiguste Kohtu poolt rikkumise tuvastamist kohtuasjas Veeber vs Eesti (1) (7. novembri 2002 otsus, asi nr 37571/97). Riigikohus märkis, viidates oma 22. detsembri 2000. aasta otsusele, et halduskohtu pädevusse kuulub politsei tegevuse vastu esitatud kaebuste sisuline läbivaatamine. Kohus leidis, et konventsiooni artikli 6 lõike 1 rikkumine, mis seisneb halduskohtule esitatud kaebuse käiguta jätmises, kujutab endast ka põhiseaduse § 15 rikkumist. Juhul, kui seadusandja pole kehtestanud tõhusat ja lünkadeta põhiõiguste kaitse mehhanismi, peab kohtuvõim tulenevalt põhiseaduse §-st 14 tagama põhiõiguste kaitse. Riigikohus saatis kõnealuse kohtuasja esimese astme halduskohtule uueks läbivaatamiseks.

Järgnevatel menetlustes tegid Tartu Halduskohus ja Tartu Ringkonnakohus sisulised otsused (Tartu Halduskohus tegi otsused 30. septembril 2004 (kohtuasi nr 3-15/04) ja 17. aprillil 2006 (kohtuasi nr 3-05-528) ning Tartu Ringkonnakohus 30. detsembril 2004 (kohtuasi nr 2-3-326/2004) ja 29. juunil 2006 (kohtuasi nr 3-05-528)). Menetluste lõpptulemusena tunnistati politsei tehtud läbiotsimine ja võetus õigusvastasteks ning määrati hüvitis.

KAEBUSED

Kaebaja väitis, et rikutud on konventsiooni artiklit 8, kuna politseile anti luba tutvuda kaebaja klientide ja tema isikliku kirjavahetusega seotud konfidentsiaalset teavet sisaldavate failidega. Ta ütles, et „politsei võttis kohtu loal enda valdusse advokaadi ja kliendi vahelised konfidentsiaalsed andmed, et nendega tutvuda”. Kohtumäärustes ei eristatud, milliste dokumentidega võib tutvuda ja millised peavad jääma puutumatuks. Kaebaja sõnul rikuti võetusega ka konventsiooni protokoll nr 1 artiklit 1, mille kohaselt on tal õigus tegeleda advokaaditööga ja omada igapäevatööks vajalikke faile ja arvuteid. Ta esitas kaebuse ka konventsiooni artiklite 14 ja 17 alusel, väites, et teda diskrimineeriti tema elukutse tõttu: kuna ta on advokaat, on teda võimalik igal ajal läbi otsida. Üldjuhul on võimalik esitada halduskohtule kaebus läbiotsimise ja võetuse kohta; halduskohtu otsust saab edasi kaevata kaks korda – ringkonnakohtusse ja Riigikohtusse. Kuna aga kaebaja oli advokaat, siis „tehti võetused lõplike kriminaalkohtu määruste alusel” ja nende määruste peale ei olnud võimalik kaevata. Lisaks on äriruume omavate advokaadibüroode ja äriruume üürivate advokaadibüroode erinev kohtlemine diskrimineerimine.

Ta esitas kaebuse ka konventsiooni artikli 6 lõike 1 ja lõike 3 punktide b ja c ning artiklite 13 ja 17 alusel menetluse peale, millega anti luba teha võetus kaebaja advokaadibüroos.

Ta oli seisukohal, et kohaldatav seadus ja ametivõimude tegevus põhjustasid konventsiooni artikli 6 lõikega 3 ning artiklitega 13 ja 17 vastuolus oleva enese süüditunnistamise ja kaitseõiguse rikkumise.

ÕIGUSKÜSIMUSED

A Kaebus konventsiooni artikli 8 alusel ja sellega seotud kaebused konventsiooni protokoll nr 1 artikli 1 ja konventsiooni artiklite 14 ja 17 alusel.

Kaebaja esitas konventsiooni artikli 8 alusel kaebuse tema advokaadibüroos tehtud läbiotsimise ja võetuse kohta. Võetusega rikuti samuti tema õigust konventsiooni protokoll nr 1 artikli 1 alusel tegeleda advokaaditööga ja omada tööks vajalikke faile ja arvuteid. Lisaks, vastuolus konventsiooni artiklitega 14 ja 17, diskrimineeriti kaebajat tema elukutse tõttu.

1. Kohtuasja ulatus

Kohus märgib, et valitsuse väitel ei olnud kaebaja esitanud kohtule ühtegi kaebust linnakohtu 8. oktoobri 2003. aasta määruste alusel tehtud võetuste kohta. Kaebaja ei vastanud eraldi sellele väitele. Kohus märgib, et kaebaja väited võimaldavad tõepoolest erinevaid tõlgendusi tema kaebuste täpse ulatuse kohta. Kohus leiab siiski, et kaebuse sõnastusest (vt ülaltoodud “Kaebused”) on võimalik järeldada, et kaebaja kavatses kaevata ka linnakohtu määruste alusel tehtud võetuste peale.

2. *Valitsuse väide õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise kohta*

(a) **Kohtule esitatud väited**

(i) *Valitsus*

Valitsus vaidlustas kõnealuse kohtuasja vastuvõetavuse. Ta väitis, et kaebaja ei olnud ammendanud konventsiooni artikli 35 lõike 1 kohaselt riigisiseseid õiguskaitsevahendeid. Kui kriminaalasi oleks kohtusse jõudnud, oleks kaebaja valitsuse väitel võinud esitada oma vastuväited linnakohtus ning seejärel apellatsioonkaebuses ringkonnakohtule ja kassatsioonkaebuses Riigikohtule.

Valitsus väitis, et kaebaja võinuks kohe pärast linnakohtu määruste tegemist esitada nende peale erikaebuse ringkonnakohtule. Valitsus viitas Riigikohtu praktikale, mille kohaselt on õigust esitada erikaebusi esimese astme kohtu menetlusküsimusi käsitlevate määruste peale korduvalt laiendatud, et tagada selle tõhusus. Riigikohus on tunnustanud õigust esitada erikaebus eri tüüpi esimese astme kohtu määruste peale – lisaks apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku § 68 lõikes 1 ammendavalt loetletud kohtumäärustele – juhul, kui need takistavad oluliselt kriminaalmenetlust ja nende kohta ei ole võimalik esitada vastuväiteid esimese astme kohtu otsuse peale üldise apellatsioonmenetluse raames esitatavas kaebuses.

Valitsuse väitel võinuks kaebaja esitada väidetava ebaseadusliku läbiotsimise ja võetuse peale kaebuse ka halduskohtusse. Sellega seoses viitas valitsus Riigikohtu 22. detsembri 2000. aasta otsusele, mille kohaselt oli võimalik esitada halduskohtule kaebus politsei tegevuse peale. Valitsuse väitel kujutab Riigikohtu praktika kohaselt halduskohtule kaebuse esitamine tõhusat õiguskaitsevahendit, kuna halduskohus võib tuvastada politsei tegevuse õigusvastasuse ning samuti määrata hüvitise tekitatud kahju eest. Valitsus kinnitas, et tulenevalt Riigikohtu eelmainitud lahendist – see puudutas samuti advokaadibüroo kasutatavaid äriruume, ehkki ei tehtud läbiotsimist ja võetust advokaadibüroo suhtes – muudeti õigusakte, et advokaadibüroode paremaks kaitsmiseks nõuda advokaadibüroos läbiotsimise ja seal võetuse tegemiseks kohtu luba. Läbiotsimise ja võetuse tegemist reguleeris siiski kriminaalmenetluse koodeks ning see ei erinenud sõltuvalt sellest, kas seda tehti advokaadibüroos või mujal.

Valitsus rõhutas, et kaebaja ise viitas 13. oktoobril 2003 prokuratuurile esitatud kaebuses Riigikohtu eelmainitud 22. detsembri 2000 otsusele ning märkis, et tal on õigus kohtulikule kaitsele.

Valitsus viitas samuti Riigikohtu 6. jaanuari 2004. aasta otsusele ning järgnevatele Tartu Halduskohtu ja Tartu Ringkonnakohtu otsustele. Nimetatud menetluste lõpptulemuseks oli politsei tehtud läbiotsimise ja võetuse õigusvastaseks tunnistamine ja hüvitise määramine.

(ii) *Kaebaja*

Kaebaja ei nõustunud valitsuse väidetega ja oli arvamusel, et valitsuse viidatud kohtupraktika ei ole kõnealuse juhtumi puhul asjakohane. Ta kinnitas, et erikaebust menetlusküsimust puudutava kohtumääruse peale on võimalik esitada ainult kriminaalmenetluse seaduses selgelt sätestatud alustel ja teised kohtumäärused, kaasa arvatud advokaadibüroos tehtud läbiotsimist ja võetust puudutav määrus, on lõplikud ning nende peale ei ole võimalik kaevata.

Halduskohtule kaebuse esitamise kohta väitis kaebaja, et kriminaalkohtud ei allu halduskohtutele. Ta leidis, et läbiotsimine tema juhtumi puhul oli olnud „määratud kriminaalkohtu poolt ja mis tahes viide halduskohtu pädevust käsitlevale kohtupraktikale oli asjakohatu”. Valitsuse viidatud kohtupraktika puudutas uurijate või prokuröride määratud läbiotsimisi, mitte kriminaalkohtute määratud läbiotsimisi advokaadibüroodes.

Kaebaja väitis, et tema tervislik seisund oli 25. ja 26. septembril 2003 toimunud läbiotsimiste ajal olnud väga halb, mistõttu ta ei olnud võimeline kohe vastuväiteid esitama. Ta märkis siiski, et läbiotsimiste seaduslikkus ei sõltu sellest, kas läbiotsimiste ajal vastuväiteid esitati või mitte.

Kaebaja rõhutas, et kohtumäärustes keskenduti advokaadilt konfidentsiaalse teabe äravõtmisele ja rikkumiste toimumise koht oli teisejärguline. Ta tõstis esile, et linnakohus sedastas oma määrustes ühemõtteliselt, et neid vajati puutumatu teabe võetuseks. Määrused olid olnud formaalsed ega sisaldanud mingit sisulist analüüsi läbiotsimise vajalikkuse, proportsionaalsuse ja põhiseaduslikkuse kohta. Linnakohus ei olnud ise tutvunud ära võetud teabega. Lisaks ei olnud seaduses täpsustatud, millistel asjaoludel võinuks kohus keelduda läbiotsimismääruse andmisest.

(b) Euroopa Inimõiguste Kohtu hinnang

Kohus kordab, et riigisestse õiguskaitsevahendite ammendamise nõude eesmärk (konventsiooni artikli 35 lõige 1) on pakkuda konventsiooniosalistele võimalus vältida väidetavaid rikkumisi või heastada need enne selliste väidete kohtule esitamist. Sellest tulenevalt ei pea konventsiooniosalised oma tegude kohta rahvusvahelise institutsiooni ees selgitusi andma enne, kui neil on olnud võimalus lahendada küsimus riigi õigussüsteemi kaudu. See põhimõte toetub eeldusele, mida kajastab konventsiooni artikkel 13, millega ta on tihedalt seotud, et väidetava rikkumise heastamiseks on riigi õigussüsteemis olemas tõhus õiguskaitsevahend. Selle põhimõtte puhul on oluline, et konventsiooniga kehtestatud kaitsemehhanism täiendab riigi enda inimõiguste kaitse vahendeid. Seega oleks tulnud kaebus, mis oli hiljem kavas esitada kohtule, esitada vähemalt põhimõttelises osas esmalt asjakohasele riigisisesele institutsioonile kooskõlas riigisisesega seadusandlusega kehtestatud formaalsete nõuete ja tähtaegadega (vt *Selmouni vs. Prantsusmaa*, nr 25803/94, § 74, koos selles sisalduvate viidetega, ECHR 1999-V).

Ainsateks konventsiooni artikli 35 lõikes 1 märgitud õiguskaitsevahenditeks, mida tuleb kasutada, on need, mis on seotud väidetavate rikkumistega ja mis on samal ajal kättesaadavad ja piisavad. Sellised õiguskaitsevahendid ei pea olema piisavalt tagatud mitte üksnes teoreetiliselt, vaid ka praktikas; kui see nii ei ole, siis puudub neil vahenditel nõutav ligipääsetavus ja tõhusus (vt muu hulgas *Akdivar jt vs. Türgi*, 16. septembri 1996. aasta otsus, § 66, Otsuste ja lahendite aruanded 1996-IV, lk 1210, ja eespool viidatud otsus *Selmouni*, § 75). Kui esineb kahtlus riigisisesega õiguskaitsevahendi tõhususe suhtes, peab seda vahendit siiski proovima (vt näit eespool viidatud otsus *Veeber* (nr 1), § 62, ja *Raif vs. Kreeka*, komisjoni 26. juuni 1995. aasta otsus nr 21782/93, DR 82, lk 5).

Kohtupraktika kohaselt, mis käsitleb riigisestse õiguskaitsevahendite ammendamist, on tõendamiskoormis jagatud. Valitsus peab tõendama ammendamist, et veenda kohut selles, et õiguskaitsevahend oli asjaomasel perioodil kättesaadav nii teoreetiliselt kui ka praktikas: see tähendab, et kõnealune õiguskaitsevahend oli ligipääsetav, selle abil oli võimalik heastada kaebaja kaebused ning sellel olid mõistlikud eduväljavaated. Kui eeltoodud tõendamiskoormis on täidetud, siis on kaebaja kohustus tõendada, et valitsuse viidatud õiguskaitsevahend oli tegelikult ammendatud või et konkreetse asja erilistest asjaoludest

tulenevalt ei olnud see piisav ega tõhus või et esinesid erilised asjaolud, mis vabastavad kaebaja selle nõude täitmisest (vt näiteks eespool viidatud Akdivar jt, § 68, lk 1211, ja eespool viidatud Selmouni, § 76).

Käesoleva juhtumi puhul märgib kohus, et riik andis kaks võimalust, mida kaebaja võinuks kasutada kõnealuse läbiotsimise ja võetuse vaidlustamiseks. Esiteks oleks kaebajal olnud võimalik esitada linnakohtu määruste peale erikaebus ringkonnakohtule. Teiseks oleks tal olnud võimalik esitada halduskohtule kaebus läbiotsimise ja võetuse kohta.

Kohus ei pea vajalikuks uurida valitsuse viidatud esimest võimalust, kuna ta leiab alltoodavatel põhjustel, et teine võimalus kujutas endast tõhusat õiguskaitsevahendit.

Kohus märgib, et kriminaalmenetluse koodeksis ettenähtud läbiotsimise ja võetuse seaduslikkuse kohtulikus hindamises esines teatud lünk, mille täitis Riigikohtu 22. detsembri 2000. aasta lahend. Selle otsusega tunnustati halduskohtusse pöördumise õiguse laiendatud tõlgendust ja seda ka selliste meetmete suhtes nagu kriminaalmenetluse raames tehtud läbiotsimine ja võetus.

Kohus märgib täiendavalt, et kaebaja esitas 29. septembril ja 13. oktoobril 2003 prokuratuurile kaebuse kõnealuste läbiotsimiste ja võetuste kohta. Viimasel juhul viitas kaebaja sõnaselgelt Riigikohtu 22. detsembri 2000. aasta otsusele, mis andis talle väidetavalt õiguse pöörduda kohtusse. Kohtu arvates nähtub kaebusest, et kaebaja oli kõnealusel ajal seisukohal, et tal on võimalik esitada kaebus halduskohtule. Sellest hoolimata ei esitanud ta ühtegi kaebust.

Eeltoodut arvestades ei veena kohut kaebaja järgnev väide, et tema kohtuasjas ei olnud halduskohtule kaebuse esitamine võimalik, kuna advokaadibüroos läbiotsimise ja võetuse tegemine kuulus teistsuguse regulatsiooni alla ja kuna linnakohus oli tema asja juba läbi vaadanud. Kohtu arvates ei ole käesoleva asja asjaolud piisavalt erinevad, et eristada seda ülalviidatud Riigikohtu lahendist või muudest valitsuse viidatud kohtuasjadest. Kaebaja ei ole õigupoolest pakkunud selgitust selle kohta, miks ta muutis oma seisukohta võrreldes prokuratuurile esitatud kaebuses väljendatuga.

Peale selle peab kohus põhjendatuks valitsuse väidet selle kohta, et advokaadibüroos läbiotsimise ja võetuse tegemiseks antud kohtu luba oli mõeldud advokaadibüroode tegevuse paremaks kaitsmiseks ning et läbiotsimise ja võetuse tegemist politsei poolt reguleeris kriminaalmenetluse koodeks ja see ei erinenud sõltuvalt sellest, kas läbiotsimist tehti advokaadibüroos või mujal. Võttes teadmiseks valitsuse viidatud riigisisese kohtupraktika, on kohus seisukohal, et halduskohus oleks saanud vaadata läbi politsei võetud meetmete õiguspärasuse, mille tulemusena oleks olnud võimalik tuvastada eelmainitud meetmete õigusvastasus ja määrata hüvitis. Kohus arvestab selles kontekstis valitsuse väidet, et isegi pärast kriminaalmenetluse lõpetamist kaebaja suhtes oli kaebajal võimalik vaidlustada läbiotsimine ja võetus seaduslikkus halduskohtus. Kohus märgib, et selleks ajaks oli Riigikohus juba teinud otsuse, millega taasavati Veeberi kohtuasja menetlus, ja seetõttu oli veelgi enam alust esitada kaebus halduskohtule. Eeltoodust tulenevalt leiab kohus, et kaebaja kaebuste jaoks oli tõhus õiguskaitsevahend olemas.

Kohus leiab, et kaebaja ei ole esitanud ühtegi veenvat argumenti selle tõendamiseks, et tema kohtuasja erelistest asjaoludest tulenevalt ei oleks halduskohtusse pöördumine olnud piisav või tõhus, ega toonud välja ühtegi erilist asjaolu, mis vabastaks kaebaja õiguskaitsevahendi kasutamise nõudest. Kohus märgib samuti, et kaebaja ei ole viidanud ühelegi riigisisesele kohtulahendile, mis tõendaks, et sellistel asjaoludel nagu tema kohtuasjas oleks kaebuse esitamine halduskohtule olnud selgelt asjatu.

Kuigi puudub täielik selgus, mis tulemusele oleks jõutud, kui kaebaja oleks esitanud halduskohtule kaebuse, kordab kohus, et ka kahtluse korral, kas edu saavutatakse, tuleb õiguskaitsevahendit siiski proovida. Kohtu arvates ei esine ühtegi erilist asjaolu, mis võinuks vabastada kaebaja, kes on elukutselt advokaat, eelmainitud õiguskaitsevahendi ammendamisest.

Eeltoodust tulenevalt tuleb konventsiooni artikli 35 lõigete 1 ja 4 alusel jätta see osa kaebusest läbi vaatamata riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise tõttu.

B. Muud kaebused

Kohus on tutvunud kaebaja muude kaebustega kujul, nagu need esitati. Kohus leiab kõiki tema valduses olevaid materjale arvesse võttes, et nendest kaebustest ei nähtu konventsiooni artiklites sätestatud õiguste ja vabaduste rikkumine. Kohus leiab, et taotluse see osa on selgelt põhjendamatu ja tuleb konventsiooni artikli 35 lõigete 3 ja 4 alusel jätta läbi vaatamata.

Eeltoodust tulenevalt tunnistab kohus kaebuse ühehäälselt vastuvõetamatuks.

Claudia Westerdiek
Sekretär

Peer Lorenzen
Esimees